II. Preliminarii

1. Contactul şi reacţia. Deşi se petrece independent de voinţa omului şi scapă observaţiei acestuia, evoluţia fonetică produce rezultate sesizabile. În mod obişnuit, învăţarea limbii se desfăşoară prin intermediul unei singure norme[1], pe care vorbitorul ajunge a o stăpîni şi utiliza. Acest fapt face ca la contactul cu o altă normă (diatopică sau diastratică) să poată apărea felurite tulburări[2]. Observînd diferenţele dintre norma sa şi cea a altui vorbitor, individul poate încerca să-şi orienteze vorbirea după a celuilalt (de regulă, deţinător al normei literare sau al uneia de prestigiu), ori poate marca diferenţele dintre norma lui şi o altă normă (paralelă sau nu)[3]. Contactul cu o altă normă, aşadar, poate pune în mişcare anumite mecanisme prin care vorbitorul reacţionează lingvistic[4].

[1] Studiul de faţă concepe *norma* ca set de elemente ce asigură stabilitatea vorbirii, procesele învăţării limbii şi exersarea acesteia – petrecute în cadrul unei comunităţi date – conducînd la fixarea anumitor forme şi conţinuturi, din gama de posibilităţi îngăduite de sistem. Aici, termenul *normă* a fost utilizat pentru a reda concepte precum ‘uz’ (Philippide 1984), ‘normă lingvistică’ şi ‘normă literară’, toate subîmpărţite apoi, temporal, spaţial, social: a) grai-dialect-limbă literară, b) limbă literară veche-limbă literară modernă, c) idiolecte, d) cerinţe dinspre diferitele compartimente ale limbii (Fischer 1958; Elwert 1960; Wright 1982; Aléong 1983; Peraldi 1983; Errington 1999).

[2] În Philippide 1984, p. 107 şi urm., se vorbeşte despre „amestecul vorbirilor”; de asemenea, în Wartburg 1962, p. 22, 24, se arată că la contactul dintre idiomuri şi dialecte se produc oscilaţii retrograde – în general, mişcări în limbă.

[3] În Martinet 1955, p. 42, se face referire la acţiunile inhibitorii care pot fi responsabile de diferenţele şi divergenţele interdialectale, iar în Gilliéron 1912, p. 74, se observă că: „le langage n’est pas seulement le miroir fidèle d’une activité qui lui est extérieure, il sollicite encore pour lui-même l’attention en l’activité du sujet parlant. À tous les degrés, le langage est l’objet de préoccupations où se mêlent à la volonté d’être pleinement intélligible la connaissance de la diversité des parlers individuels ou locaux, le sentiment confus d’une hiérarchie des parlers et des formes, un désir obscur du mieux-dire”.

[4] În Helgorsky 1982b se arată că: „Les normes régionales connaissent également des changements dans le temps perceptibles même au usagers” (p. 31), iar în Helgorsky 1982a se exprimă convingerea că norma socială are la bază intervenţia conştientă a comunităţii, în vreme ce norma obiectivă „se confond pour l’usager avec l’emploi «naturel» de sa langue (…). Toutefois, une variété donnée dans sa situation d’emploi peut être sentie comme une norme sociale et faire l’objet d’interventions conscients” (p. 10).

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

Faptul acesta – care se încearcă a fi urmărit şi înţeles de-a lungul studiului de faţă – este ilustrat în Wartburg 1962, p. 30-31, unde sînt oferite exemple de hipercorectitudine în ambele sensuri: adaptare şi respingere de forme. (În subsidiar, de aici rezultă că se pot deprinde articulaţii fonetice străine propriei norme, observaţia şi voinţa putînd acţiona cu destulă forţă în limbă.) Depăşirea unora dintre limite este posibilă pentru cel care intră într-o altă normă întrucît el deţine principii şi deprinderi ce guvernează întregul sistem.

> Toate acestea mai arată că vorbitorul nu reprezintă un cadru pasiv în care limba se vorbeşte. Orice produs al activităţii biologice este determinat de mediul în care apare şi orice producător îşi amprentează produsul. La rîndul său, în consecinţa propriei funcţionări, un produs precum limba poate induce determinări atît în mediu, cît şi în producătorul său – chiar dacă într-o măsură mult mai slabă. După deprinderea unei activităţi, exerciţiul ei nu constituie o simplă reproducere la nesfîrşit a acesteia. Rezultatul astfel generat va putea avea consecinţe asupra producătorului, a rezultatelor următoare şi a mediului, cele trei interacţionînd continuu – fiecare în raport cu sine şi cu ceilalţi actanţi –, ceea ce va putea duce la o spirală a acomodărilor şi adaptărilor (uneori evolutive, alteori doar plastice). Limba nu face nicicum excepţie de la acest principiu al coevoluţiei.

În chip firesc, orice încercare de depăşire a limitelor dintre norme sau de reliefare şi clară diferenţiere a acestora se face prin raportare la un anumit standard (în general, norma stăpînită, adică cea proprie). Totuşi, cu toate că are capacitatea de a sesiza efectele diferenţierii dintre norme şi dintre registrele limbii, şi cu toate că este capabil să pună în aplicare principii deduse ca urmare a unor observaţii de tip analogic, vorbitorul nu reuşeşte mereu să afle – în conformitate cu trăsăturile comportamentelor lingvistice observate şi spre care tinde – calea de urmat.

2. Exemplificare. În latina populară, numeroase dereglări apar ca rezultat al unor contradicţii dintre manifestarea unor tendinţe ale vorbirii populare – perturbatorii din punctul de vedere al normei literare (sau doar generale) – şi forţa conservatoare a unei norme pe cale de a deveni caducă şi de a-şi limita numărul utilizatorilor. Ca urmare, vorbitorul se afla, pe de o parte, în calea fluxului natural al vorbirii vii, iar de cealaltă era asaltat de presiunile unei norme care se perima şi nu-i (mai) aparţinea.

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

Acesta este contextul în care, sub imperiul primei forțe, vorbitorul își produce formele firești ale vorbirii sale, iar sub imperiul intersectării celor două forțe, se declanșează procese ce generează acțiuni conștiente, ale căror efecte concrete nu reușesc să ajungă la deziderateleimpuse (ale normei literare). Cazurile acestea sînt foarte bine ilustrate în *Appendix Probi*[5]:

coquens non *cocens* (p. 197);
exequiae non *execiae* (p. 197);
coqui non *coci* (p. 197).

Prescripțiile precedente arată că oclusiva velară rotunjită ajunsese a fi rostită fără apendicele labiovelar, ceea ce, în succesiune cu o vocală palatală, genera o africată. Luînd cunoștință de o astfel de „abatere" și încercînd (sub îndemn) „corectarea" ei – dar pe fondul necunoașterii contextelor implicate și a formelor prescrise –, vorbitorul va reacționa nediscriminat, rostind oclusiva velară rotunjită în contexte în care nu era cazul:

vacua non *vaqua* (p. 197);
vacui non *vaqui* (p. 197).

Deși cele două serii de mai sus nu prezintă identitate – în primele cazuri are loc delabializarea oclusivei urmate de palatală, în celelalte se pleacă de la oclusive urmate de o velară –, ele rămîn relevante întrucît ilustrează jocul delabializare / labializare de la nivelul oclusivei, acesta fiind cauza întregului set de forme produse de către acei vorbitori.

O grafie precum *acqua* pentru *aqua* (p. 198) – care nu poate fi o simplă „grafie"[6] – atestă, și ea, încercarea de păstrare a fonetismului literar. Chiar dacă aici ar fi implicată o încercare de întărire consonantică, acest caz continuă să arate că ocluziva bilabială rotunjită își pierdea trăsăturile definitorii. Oricum, astfel de rezultate constituie un soi de compromis, tendința aspectului popular vorbit fiind dotată cu multă forță.

[5] *Appendix Probi*, în *Grammatici latini* ex recenssione H. Keili, Leipzig, 1864, vol. IV, pars 1, p. 193-204.

[6] Examinarea atentă și înțelegerea corectă a multor situații concrete arată că inconsecvențele grafice au drept cauze dezechilibrul fonemic (Puşcariu 1994, p. 252-253). Mai mult, într-o scriere normativă cum este *Appendix Probi*, atenția autorului era nu îndreptată către redarea de grafii, ci către acuratețea rostirilor.

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

Analizînd contextul fonetic în mod intuitiv, vorbitorul se centrează mai mult asupra sunetelor asupra cărora i s-a atras atenția (cele supuse schimbărilor). Totodată, el încearcă să se conformeze anumitor norme, operează cu judecăți analogice (prin raportare la forme din norma-model), simplificatoare şi uniformizante, înlocuind aproape mecanic un fonetism, în toate contextele pe care le percepe ca asemănătoare cu modelul recomandat.

Desigur, încercarea vorbitorului de a produce forme ale normei căreia vrea să i se conformeze este permisă atît de faptul că organele articulatorii nu se opun prin limitări structurale, organice şi funcționale, cît şi de acela că astfel nu se modificau sensurile formelor. Lucrurile se observă în următoarele prescripții:

miles non *milex* (p. 197);
aries non *ariex* (p. 198);
locuples non *locuplex* (p. 199);
poples non *poplex* (p. 199);

față de:

...*rix* non *meneris*[7] (p. 198).

Aici, tendința evolutivă *cs* > *s* – existentă în latina populară şi ajunsă la capăt în limbile romanice –, conştientizarea ei şi încercarea de a i se sustrage refăcînd fonetismul anterior duc la producerea acestuia chiar şi acolo unde corect ar fi fost -*s*.

Tendința era de natură fonetică şi s-a manifestat natural, inconştient, dar reacția la ea a urmat unui îndemn ascultat, a fost deliberată şi a parcurs drumul invers, către starea revolută. De aceea, primele patru forme din dreapta sînt consecința următorului şir: a) ca urmare a evoluției naturale *cs* > *s*, apare prescripția *cs*, nu *s*; b) vorbitorul ia cunoştință de aceasta – dar nu şi de „lista de inventar" cuprinzînd termenii concreți care intrau sub incidența prescripției – şi se decide să o respecte; c) ca urmare, el operează un raționament analogic, în fapt identic cu prescripția, dar, iarăşi, fără a avea cunoaşterea cazurilor concrete la care trebuia să aplice formula; d) apoi operează substituirea conştientă. Al cincilea rînd indică reacția la reacție: atunci cînd a fost corectat şi a aflat că primele patru forme din dreapta sînt incorecte, vorbitorul s-a conformat încă o dată, operînd substituția inversă, dar şi

[7] Din forma corectă (recomandată) doar atît s-a păstrat, însă este suficient pentru demonstrația de față, aceasta fiind secvența în discuție.

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

de data aceasta a urmat aceeaşi cale, astfel încît ajunge la o formă care nu trebuia cuprinsă în sfera celor asupra cărora trebuia să se exercite prescripţia, acolo finala corectă fiind *cs*.

Creşterea complexităţii corelaţiilor este încă şi mai revelatorie la nivelul următorului set de prescripţii:

y nu *i*
gyrus non *girus* (p. 197);
capsesys non *capsesis* (p. 198);

i nu *y*
crista non *crysta* (p. 197);
vir non *vyr* (p. 198);
virgo non *vyrgo* (p. 198).

Examinarea celor două grupe arată că tendinţa naturală de simplificare – manifestată prin rostirea lui *y* ca *i* – trebuie să fi determinat o reacţie de corecţie. Numai că rostirea cu *i* pare a fi fost deja generală în rîndul vorbitorilor – acesta fiind motivul pentru care nu mai ştiau ce forme se rostiseră cu *y*. De aceea, efectul vizibil al acţiunii de refacere a formelor corecte a dus la rostirea lui *y*, chiar şi în cazurile în care *i* era la locul său.

Pe de altă parte, *y* trece nu doar la *i* ci şi la *u*. În acest fel, formele care conţineau *y* devin un spaţiu favorizant pentru producerea de confuzii între *i* şi *u*.

Marsyas non *Marsuas* (p. 197);
tymum non *tumum* (p. 199);
myrta non *murta* (p. 199).

Deşi vorbitorul se orientează către fonetismele care i-au fost puse în vedere, analogia pe care o operează pentru cazurile concrete este călăuzită doar de reperul general al formulei prescrise, adică nu are repere de detaliu, care să-i poată permite să relaţioneze formele anterioare cu corespondentele lor actuale.

Vorbitorul deţine deja un cuvînt cu ajutorul căruia exprimă foarte bine o anumită necesitate lingvistică şi de orice alt fel. Deşi poate fi îndemnat să facă efortul de a deprinde o rostire paralelă (pentru el, trecută sau inexistentă) – adică o altă rostire decît cea prin intermediul căreia a învăţat acel cuvînt –, el nu poate fi învăţat să discearnă între diferitele tipuri de situaţii care sînt sau par implicate în folosirea respectivei formule. Aceasta ar echivala cu învăţarea unui alt aspect

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

al limbii, lucru care – de altfel – este valabil pentru toate categoriile de vorbitori obişnuiţi. (Nici vorbitorul normei literare nu este capabil ca pe baza unor astfel de sfaturi să ajungă a utiliza un grai, un dialect sau un registru de limbă pe care nu l-a învăţat, întreprindere în care eşuează lamentabil, ori de cîte ori o încearcă temerar[8].)

În acest context apar atît confuziile *i* > *u*:

bitumen non *butumen* (p. 199);
tristis non *tristus* (p. 198);

cît şi *u* > *i*:
umbilicus non *imbilicus* (p. 198);
coruscus non *scoriscus* (p. 198).

Prima formă capătă *u* pentru *i* mai ales întrucît în mintea vorbitorului s-a produs o confuzie: el ştia că există situaţii în care trebuie să rostească *y* nu *i*, dar *y* se confunda cu *u* (şi nu avem exemple **u* non *y*). Pe de altă parte, o formă precum *scoriscus* poate apărea chiar dintr-o recomandare ce arată că *bitumen* este corect, dar şi din confuzia lui *u* cu *y* şi a acestuia cu *i*[9].

Dacă se urmăresc „raţionamente”[10] de tipul:

dacă	*sol**e**a non sol**i**a* (*e* > *i*)
iar	*i**e**cur non i**o**cur* (*e* > *o*)
atunci	*or**i**legium non or**o**logium* (*i* > *o*)
	*ton**i**tru non ton**o**tru*
sau dacă	*t**e**lonium non t**o**loneum* (*e* > *o*)
iar	*f**o**rmica non f**u**rmica* (*o* > *u*)
	*t**o**lerabilis non t**u**lerabilis*
atunci	*cat**u**llus non cat**e**llus* (*u* > *e*)[11],

[8] În acest sens, în Dumistrăcel 1978, p. 109, se vorbeşte despre „intuiţii lingvistice orientate greşit”.

[9] Faptul că puteau fi rostite toate sunetele (poate *y* [ü] începuse să ridice unele probleme, căci devine bază de confuzii), arată că dificultatea nu putea fi de natură fonetică, mai ales că prescripţiile puteau genera rostirea sunetelor deja depăşite de evoluţiile fonetice.

[10] Construit cu exemple din *Appendix Probi*.

[11] Toate acestea nu sînt asimilaţii sau disimilaţii propriu-zise deoarece formele apar ca rezultat al intervenţiei factorului conştient, într-un context complex precum cel al intersectării a două tipuri de acţiuni: tendinţele naturale din vorbirea vie şi încercările de a anula efectele acestora.

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

se observă că:

1) evoluția fonetică își urmează cursul firesc;

2) vorbitorul altei norme intervine încercînd restabilirea unor forme deja depăşite de evoluția fonetică, adică vrînd să-l readucă pe celălalt la norma sa;

3) vorbitorul normei evoluate poate încerca să facă mişcarea retrogradă, însă nu poate aplica adecvat formula ce i-a fost dată deoarece:

a) ambele sunete-fonem există şi sînt curente în limbă;

b) ele apar în felurite contexte, între care este greu de discriminat;

c) el are o formulă, dar nu şi lista formelor concrete la care aceasta se aplică;

d) norma către care este îndemnat – datorită acestui prilej al mişcărilor petrecute în limbă – nu-i aparţinuse niciodată;

4) unele dintre formele asupra cărora acționează trebuiau lăsate ca atare, adică unele dintre rezultatele acțiunilor sale nu ar fi trebuit să se producă;

5) cel care a pus în mişcare întregul mecanism intervine încă o dată, încercînd să corecteze şi să prevină situațiile de aplicare necorespunzătoare a formulei;

6) vorbitorul se conformează încă o dată, dar acțiunea şi calea pe care acționează sînt la fel ca prima dată: analogie şi aplicare nediscriminată.

Cele de mai sus arată că felul în care se petrece evoluția fonetică şi în care sînt percepute şi considerate rezultatele acesteia îl poate determina întrucîtva pe cel în care se poate produce confuzia. Exemplele arată că pe fondul natural – de bază, continuu şi dominant – este posibil ca sporadic şi intermitent, sub impuls conştient şi cu intensități variabile, să acționeze un alt factor, de natură conştientă, activat şi orientat de raționamente şi comportamente analogice.

3. Comentariu.

Normele literare se întemeiază pe normele lingvistice, din care îşi trag întreaga substanță. Sub acest aspect, normele lingvistice constituie huma dătătoare de material şi de sevă, normele literare fiind ipostaze derivate şi restructurate ale acelora.

Tendința firească a vorbitorilor normei literare este de a acționa în direcția păstrării unei distanțe constante între cele două, în stare să asigure un tandem gravitațional reciproc benefic. Încercînd să prezerve existența şi starea normei literare, ei caută să evite tulburările generate de procesele fonetice (din norma lingvistică) aflate în contradicție cu procesele de normare (din norma literară). În acest context, utilizînd o ipostază a limbii, prin excelență conservatoare în plan fonetic şi

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

morfologic, vorbitorii normei literare prezintă adesea tendința puternică de a „corecta" evoluția, adică ceea ce se petrece în norma lingvistică, una prin excelență dinamică. În astfel de momente, elementele de întîmplătoare sau aparentă identitate, de mare asemănare sau doar comparabile cumva – dintre evoluțiile din norma lingvistică și stările din cea literară – pot deveni factori generatori și amplificatori ai confuziilor.

Întrucît evoluția fonetică nu poate fi realmente oprită, un astfel de proces deschide calea unor noi mișcări în zona de identitate ori de apropiere a contextelor fonetice, din norma literară și din cea lingvistică. Faptul că vorbitorul implicat în ciocnirea și contactele dintre norme este capabil să articuleze ambele sunete ale perechii, amplifică posibilitatea de confuzie, întrucît el nu cunoaște relațiile de corespondență dintre cele două, caracterul confrunării dintre ele, și nici nu deține instrumentele necesare unor eventuale selecții prin care să aplice regulile anumitor forme, dar nu și altora, indiferent de aparenta lor identitate fonetică[12].

4. Tema studiului. Studiul de față își propune să observe și să analizeze – spre înțelegere și prezentare – situații concrete și cazuri tipice în care: a) indivizi activați și exersați ca vorbitori în cadrul unei norme intră în contact cu o alta, pe care – într-un fel sau altul – o implică în activitatea lor lingvistică; b) utilizatorii normei literare (incipiente, dar și a celei mai mult sau mai puțin formate) încearcă să exercite acțiuni normative asupra acesteia.

Schimbările lingvistice care interesează aici sînt cele produse altfel decît natural – ca urmare a acțiunii structurii audio-articulatorii și a deprinderilor articulatorii –, și anume cele la care participă factorul conștient, care încearcă să orienteze rostirea în funcție de anumite criterii, sprijinite pe considerente cugetate. Desigur, cunoașterea celor dintîi este indispensabilă observării și înțelegerii celorlalte. În plus, o astfel de cunoaștere permite operarea distincțiilor dintre cele două.

Inițial individuale și voluntare, schimbările conștiente, operate pe baze analogice, se dezvoltă la indivizi în general atenți la particularitățile și cerințele unei norme, constituind consecințele unor raționamente lingvistice aplicate. Prin imitație, ele se pot răspîndi la alți indivizi și în grup, fiind adoptate mai mult sau mai puțin conștient[13].

[12] Lucrurile se petrec întocmai la nivel colectiv și la nivel individual (aici analiza nemaifind neîntemeiată în mod absolut, ci doar diferită de cea a colectivității).

[13] Imitația constituie un factor important, în general, și face parte dintr-un complex mai larg – genetic și social –, fiind tendință și comportament (individuale și colective) ce acționează cu forță considerabilă, la ambele nivele. Acțiunea constan-

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

În măsura în care o modificare este acceptată de norma în care a fost introdusă, ea poate fi urmată de efecte la nivelul întregului, proces impus de integritatea sistemului, care astfel îşi ajustează constant coerenţa internă. Este posibil ca, uneori, acea imitaţie să se datoreze unei atracţii irezistibile – fapt care poate atesta că modificarea iniţială s-a produs în sensul evoluţiei sistemului (ori într-unul permis preferenţial de acesta), împlinind cele mai puternice şi mai apte de realizare tendinţe ale acestuia[14]. Lucrurile se petrec astfel deoarece sistemul este întotdeauna rezultat al evoluţiei istorice, care cuprinde – uneori în armonie, alteori în complementaritate, mereu relativ compatibil şi echilibrat – efectele unor tendinţe manifestate şi eficiente, în momente succesive.

Prezenta cercetare încearcă să afle şi să ofere concluzii şi de ordin teoretic prin care teoriile referitoare la cauzele mişcărilor de la nivel fonetico-fonologic şi cunoştinţele aspra mecanismelor acestor structuri ar putea beneficia de explicaţii mai complete şi nuanţate, care să reţină nu doar cauzele de ordin natural, dar şi pe cele datorate intervenţiei factorului conştient, nu din perspectivă exclusiv lingvistică. Totodată, ea încearcă să ofere rezultate concrete în ceea ce priveşte anumite evoluţii şi modificări petrecute în vorbiri şi în norme.

Teoria evoluţionistă aplicată la limbă şi la societate a reprezentat cadrul şi reperul fundamental, oferind posibilitatea ca perspectiva conceptuală să poată tinde către amploare şi profunzime, dobîndind atît atributele conferite de apelul la o teorie universală, cît şi rafinările teoretice şi virtuţi explicative necesare înţelegerii unor fenomene concrete şi particulare integrate. O astfel de abordare a avut darul de

telor de natură biosocială este modulată de o serie de variabile, a căror pondere este mai greu cuantificabilă: a) gradul de omogenitate al comunităţii-parte, b) poziţia acesteia în cadrul comunităţii-întreg, c) nivelul reactivităţii la contactul cu comunităţile de diferite ranguri, d) gradul de cristalizare a normelor locale etc.

[14] Într-o intervenţie [la comunicarea lui Luciano Canepari, *Teorie e prassi dell'italiano regionale. A proposto del 'profillo della „lingua italiana nelle regioni"' (pILR)*, p. 89-104, în *L'italiano regionale, atti del XVIII congresso internazionale di studi*, Padova-Vicenza, 14-16 settembre 1984, Roma 1990], Alberto Mioni consideră că în destul de multe situaţii, hipercorectitudinea nu se datorează atît exagerării unor tendinţe (reale sau presupuse) din limba literară, cît tendinţelor curentului contrar din dialecte, care provoacă devieri, îndepărtări de la norma dialectală, chiar şi în cazul în care tendinţele limbii şi ale dialectului îşi corespund. Pentru asemenea situaţii se au în vedere drept cauză a schimbărilor manifestările structurii audio-articulatorii, cauze de ordin fiziologic, dar şi de ordin psihic, intervenţia factorului volitiv care, sub diferite impulsuri, orientează mişcările organelor articulatorii. A se vedea şi Mioni 1990.

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

a oferi atît imaginea de ansamblu, cît şi pe cea de detaliu, îndemnînd la observaţii şi explicaţii aplicate şi precise, vădind poziţia reală a factorilor implicaţi în procesele petrecute în activitatea de funcţionare a limbii.

Înţelegerea constantelor şi variabilelor implicate în procesul de schimbare lingvistică, a efectelor acţiunii acestui factor şi a relaţiei sale cu factorii de ordin fiziologic şi social este de natură să lămurească modalităţile acţiunilor lor separate şi conjugate, uneori convergente, alteori divergente, dar mereu aflate în miezul proceselor implicate în echilibrele structural-funcţionale, de dezvoltare şi evolutive ale limbii.

Examinarea unui fenomen precum cel al hipercorectitudinii (în cazul de faţă, la nivel fonetico-fonologic) este un prilej deosebit de instructiv şi de rodnic pentru a face observaţii în măsură să permită extragerea de concluzii temeinice, asupra multora dintre modalităţile de profunzime în care există şi funcţionează limba: a) ca activitate biosocială a unei comunităţi constituite istoric, stratificate social şi grupate spaţio-temporal; b) ca sistem dezvoltat treptat, avînd a răspunde atît cerinţelor care au adus-o în existenţă, cît şi propriilor nevoi de autoîntreţinere structural-funcţională; c) ca activitate şi sistem naturale; d) ca activitate şi sistem culturale.

Plecînd de la premisa – contraintuitivă, dar confirmată de realitate – că structurile biologice, sociale şi de orice fel nu sînt perfecte, ci perfectibile, adică sînt supuse evoluţiei, iar funcţionarea lor este de asemenea perfectibilă şi supusă evoluţiei, susţinem că observarea unui fenomen precum cel al hipercorectitudinii este aducător de mai multă învăţătură şi cunoaştere decît aceea a situaţiilor în care limba pare a funcţiona „corect” şi „normat” – mai ales pe cale cultă.

Hipercorectitudinea este unul dintre fenomenele care generează şi exersează limba, o modalitate de manifestare şi un indicator al acestor două procese. Atît timp cît efectele ei pot ajusta norma lingvistică este puţin important dacă majoritatea formele care apar astfel ajung sau nu a fi respinse de norma literară. Importanţa fenomenului hipercorectitudinii nu stă în faptul banal de a furniza normei literare forme viabile sau de a o întări prin contrast, ci în ceva mult mai productiv şi de un rang mult mai valoros pentru comportamentul lingvistic şi pentru limbă: ea este o modalitate prin care sistemul în act reacţionează la stările şi procesele pe care le are de gestionat, se dezvoltă răspunzînd solicitărilor la care este supus, evoluează şi devine acomodîndu-se atît la propriile nevoi de stabilitate structurală, cît şi la cerinţele de variabilitate funcţională.

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)

În felul acesta, funcţionînd, sistemul îşi arată o dimensiune organică, pe cea adaptativ-evolutivă, prin care supravieţuirea şi reproducerea lui decurg din conformarea la realitatea continuu dinamizată, atît de existenţa ei activă, cît şi de însuşi sistemul care îi satisface nevoile[15].

[15] Pe ultima pagină a *Problemelor capitale*, G. Ivănescu observa: „Toate cercetările asupra influenţelor lexicale din epoca veche vor trebui făcute avîndu-se în vedere acest principiu, că ele au putut pătrunde sau în graiul cult, sau în graiul popular, sau în amîndouă în acelaşi timp, şi că au fost posibile influenţe reciproce. În această privinţă sînt încă multe de spus. Noi, care am constatat între limba cultă şi cea populară şi alte deosebiri decît aceia de funcţie şi demnitate, vom accepta cu atît mai mult un asemenea fel de a vedea lucrurile. Va trebui să se cerceteze dacă, în afară de influenţe lexicale proprii, graiurile claselor culte româneşti nu au avut şi alte fenomene proprii lor. Pentru a arăta măcar una din direcţiile în care trebuie să meargă cercetările de această natură, vom spune aici că va trebui să se dea o atenţie deosebită fenomenelor de hiperurbanism din epoca veche" (Ivănescu 1944-1945, p. 384).

BDD-B842-03 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 01:18:12 UTC)